

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΧΕΙΡ

ΕΚΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

ΑΠΟ ΤΟ «ΤΑΞΙΔΙ ΜΟΥ»

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

“Οποιος με διαβάση θά καταλάβη με τί σκοπό έγραψα τὸ Ταξίδι μου. Γλώσσα και πατρίδα είναι τὸ ἴδιο. Νὰ πολεμᾷ κανεὶς γιὰ τὴν πατρίδα του ἢ γιὰ τὴν ἐθνική τὴ γλώσσα, ἕνας είναι ὁ ἀγώνας. Πάντα ἀμύνηται περὶ πάτρης.

Ἡ ζωὴ μου είναι τῆς Γαλλίας. “Ὅτι εἶμαι, στὴ Γαλλία τὸ χρωστῶ. Τὴν ἀγαπῶ σὰ μητέρα και σὰν πατρίδα. “Ἐγὶνα παιδί της στὴν ὥρα τῆς δυστυχίας και τῆς θλίψης κατόπι ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ 70· πῶς νὰ μὴ τὴ λατρέβω; Γεννήθηκα ὁμοῦς Ρωμιὸς και δὲν μπορῶ νὰ τὸ ξεχάσω· ἔχω χρέη και στὴν Ἑλλάδα. Θέλησα νὰ τῆς τὸ δείξω. “Αφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ τῆς εἶμαι χρήσιμος στὸν πόλεμο, τουλάχιστο πολεμῶ γιὰ τὴν ἐθνική μας τὴ γλώσσα. “Ἐνα ἔθνος, γιὰ νὰ γίνῃ ἔθνος, θέλει δυὸ πράματα· νὰ μεγαλώσουνε τὰ σύνορά του και νὰ κάμῃ φιλολογία δική του. “Αμα τὸ φανερώση πῶς ξαίρει τί ἀξίζει ἡ δημοτικὴ του γλώσσα κι ἅμα δὲν ντρέπεται γι’ ἀφτὴ τὴ γλώσσα, βλέπουμε πῶς τόντις εἶναι ἔθνος. Πρέπει νὰ μεγαλώση ὄχι μονάχα τὰ φυσικά, μὰ και τὰ νοερά του τὰ σύνορα. Γι’ ἀφτὰ τὰ σύνορα πολεμῶ.

“Αλλὰ δὲν εἶχα νὰ πῶ στὸν πρόλογό μου. “Ὅσοι πιάσουνε τὸ βιβλίο μου στὸ χέρι γιὰ νὰ διασχεδάσουνε και νὰ περάση ἡ ὥρα — νὰ τὸ πῶ φανερά, γι’ ἀφτούς γράφω — δὲν ἔχουνε ἀνάγκη μήτε νὰ τοὺς ξηγήσω τὸρθογραφικὸ σύστημα ποὺ ἀκολούθησα, μήτε νὰ τοὺς δώσω λόγο γιὰ κάθε λέξη, γιὰ κάθε φράση ποὺ ἔγραψα. Δὲν ἔβαλα ἕναν τύπο γραμματικὸ, δὲν ἔγραψα μιὰ λέξη, μιὰ συλλαβὴ στὸ βιβλίο μου, χωρὶς νὰ τὸ συλλογιστῶ πρὶν ὥρες, μπορῶ μάλιστα νὰ πῶ χρόνια, ἀφοῦ κάθε χειμῶνα στὰ δημόσια μαθήματά μου τῆς Σορμπόννας, τῆς γλώσσας μας τὴν ἱστορία μελετῶ.

“Οποιος πάλε θέλει νὰ με διαβάση γιὰ νὰ με κατακρίνη, γιὰ νὰ βρῆ ἴλαθ ἡ, γιὰ νὰ κάμῃ τὸ δάσκαλο, τὸν παρακαλῶ πρῶτα νὰ ρίξῃ μιὰ ματιὰ στὰ ἐπιστημονικά και φιλολογικά μου δοκίμια — στὰ Ἱστορικά ζήτηματα και στὰ γαλλικά μου συγγράμματα. Γιὰ νὰ με κατηγορήση, πρέπει πρῶτα νὰ διῆ ποιά ἰδέα με ὠδήγησε στὴ γραφὴ μου κι ἂν ἀκολούθησα παντοῦ τὴν ἰδια ἰδέα ἢ ὄχι. Θὰ μοῦ κάμουνε παρατήρηση γιὰ πολλὰ πράματα ποὺ ἄλλοῦ τὰ ζέτασα και τὰ ξήγησα, χωρὶς μάλιστα νὰ προσμένω τὴν παρατήρηση. Δὲ θάπαντήσω και δέφτερη φορά. Δικὴ μου γλώσσα δὲν ἔχω και δὲν ἔφτειασα γλώσσα, γιὰτι πλάστης δὲν εἶμαι. Γράφω τὴν κοινὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ· ὅταν ἡ δημοτικὴ μας δὲν ἔχει μιὰ λέξη ποὺ μᾶς χρειάζεται, παίρνω τὴ λέξη ἀπὸ τὴν ἀρχαία και προσπαθῶ νὰ τὴν ταιριάξω με τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ. “Ἔτσι κάμανε ὄλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου· ἔτσι θὰ κάμουμε και μεῖς. Μοῦ φαίνεται πῶς πρώτη φορά, σ’ ἀφτό μου τὸ βιβλίο, γράφηκε με κάποια σειρὰ κ’ ἐνότητα ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ. Προσπάθησα νὰ τὴ γράψω κανονικά, νὰ φυλάξω τοὺς νόμους της, νὰ προσέξω στὴ φωνολογία, στὴ μορφολογία, στὸ τυπικὸ και στὴ σύνταξη τῆς δημοτικῆς γραμματικῆς.

Δὲν εἶμαι τόσο νέος, δὲν εἶμαι τόσο παιδί, ποὺ νὰ νομίζω πῶς κατῶρθωσα με τὸ σημερινό μου τὸ βιβλίο νὰ λύσω τὸ πρόβλημα ποὺ μᾶς βασανίζει ὄλους. Γιὰ νὰ τὸ λύσουμε, χρειάζονται ἀκόμη πολλά· πρέπει πρῶτα ὁ καθένας νὰ πιάση νὰ μάθῃ με τὰ σωστά του τὴ γλώσσα ποὺ καταφρονεῖ χωρὶς νὰ τὴν ξαίρη, νὰ γίνουε γραμματικὴ, νὰ παραδίνεται ἡ ἀληθινὴ μας γλώσσα, κι ὄχι μονάχα ἡ καθαρῆβουσα, στὰ σχολεῖα

καὶ στὸ Πανεπιστήμιο. Πρέπει μάλιστα νὰ σπουδάσουμε καλῆτερα τὴν ἀρχαία, γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἱστορικὴ ἀξία τῆς δημοτικῆς, νὰ μελετήσουμε τὴ δημοτικὴ μὲ σέβας καὶ νὰ διοῦμε πῶς μόνο τὴ δημοτικὴ εἶναι δυνατὸ νὰ καλλιεργήσουμε καὶ νὰ γράψουμε. Προσπάθησα νὰ δείξω πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ γράψῃ τὴ γλῶσσα μου καὶ στὰ πεζά. Τὸ λέω φανερά καὶ μ' ἄλλῃ τὴν καρδιά μου· ἂν τὸ βιβλίον μου δὲν εἶναι καλὸ, φταίω γώ· ἢ γλῶσσα μας δὲ φταίει.

Γραμματικὴ δὲ θέλησα νὰ κάμω. Τὸ βιβλίον μου ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ φαντασία καὶ ποίηση. Ἀφορμὴ μου στάθηκε τὸ ταξίδι πρὸς ἕκαστα, κόντέβουνε τώρα δυὸ χρόνια, στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ταξιδιώτες συνηθίζουνε καὶ μᾶς λένε τί κάμανε τὴ δευτέρα καὶ τὴν τρίτη, μᾶς μαθαίνουνε τί ὥρα φτάσανε καὶ τί ὥρα φύγανε, τί κρασιὰ ἤπιανε, πόσα κουνούπια τοὺς δαγκάσανε, ποῖονε εἶδανε κεῖ πρὸς κατεθήκανε, τί χρῶμα εἶχανε τὰ μαλλιά τῆς νοικοκερᾶς καὶ τοῦ νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ. Ἐπειτα, σὲ ὅτι χώρα κι ἂν πατήσουνε, κάθονται καὶ μᾶς δηγοῦνται τὰ ἱστορικὰ τῆς. Δὲν ἔχω τέτοια. Πολὺ πιὸ χρήσιμος ὁ-

δηγὸς ἀπὸ μένα εἶναι ὁ Guide Joanne. Ἄπ' ὅσα λέω στὸ βιβλίον μου τίποτα δὲ συνέβηκε ἀλήθεια. Ἀλήθεια εἶναι μόνο τὸ μῖσος πρὸς τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο γιὰ τὸν Τούρκο κ' ἢ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα του καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα πρὸς τὸν μίλησε ἢ μάννα του παιδί. Ποτὲς στὴ ζωὴ μου δὲν ἔδωσα μεγάλη προσοχὴ στὰ τοιαῦτα· ὁ ἄνθρωπος μονάχα, ἢ ἰδέα κι ὁ νοῦς ἔχουνε κάποιαν ἀξία στὸν κόσμον. Τὰ γενικὰ ζητήματα εἶναι τὰ μόνα σπουδαῖα ζητήματα. Γιὰ τοῦτο, ἐκεῖ πρὸς γράφω τὸ ἐγώ, εἶναι τύπος ῥητορικὸς· ἐγὼ τίποτα δὲν εἶμαι· ἢ ἔθνικὴ ψυχὴ κάτι σημαίνει· προσπάθησα νὰ διῶ πρὸς καὶ πρὸς τί ἔχει μέσα τῆς ἢ ψυχῆς ἀφθὴ, καὶ μιλώντας γιὰ μένα, συλλογιόμηναι τοὺς ἄλλους. Τὸ βιβλίον μου εἶναι παραμῦθι, ὄχι ταξίδι.

Ἄφτο θέλησα. Θέλησα καὶ κάτιτις ἄλλο· νὰ διασκεδάσῃ ὁ ἀναγνώστης μου, κι ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ μὲ βαρεθῇ, ἀκόμη κι ὅταν τοῦ μιῶ γιὰ σοβαρὰ κ' ἐπιστημονικὰ ζητήματα. Μὰ πρῶτα πρῶτα καὶ πιὸ πολλὸ ἂπ' ὅλα θέλησα νὰ μπορέσῃ ὁ καθένας νὰ μὲ καταλάβῃ.

Παρίσι, 1888.

Α'.

ΠΟΘΟΣ ΚΡΥΦΟΣ

Ἐνα πρωτὶ στὴν ἐξοχὴ, πρὸς μυροβολοῦσανε οἱ πεδιάδες καὶ πρὸς τὰ δέντρα κελαδούσανε, πουλιά γεμάτα, βγῆκα καὶ γώ — κάτω στῆς δυτικῆς Γαλλίας τὰ πόμακρα τὰ παράλια ὅπου βρισκόμουνα τότες — νὰ σεργιανίσω ὄξω στοὺς κάμπους καὶ νὰ λούσω στὴ δροσιὰ τῆς ἀβγῆς κορμὶ καὶ ψυχὴ. Ἄνέβηκα ἀπάνω σ' ἕνα λόφο μικρὸ. Πλάϊ μου, τὰ χόρτα εἶχανε ξαπλωμένη τὴ λαμπρὴ τους πρασινάδα· μισοβρεμένα ἀπὸ τὴν πρωϊνὴ δροσιὰ, σὰν καμαρωμένα μέσα στὸ ζερό τους τὸ χρῶμα, ὅλα τους φορούσανε τὴ στολὴ τους, διαμάντια, σμαράγδια καὶ μαργαριτάρια. Τὸ χορτάρι, χρυσολούλουδα κεντημένο, ἔμοιαζε ὑφασμα ζωντανό. Ἄνοιγανε τὰ τριαντάφυλλα τὰ κόκκινά τους φύλλα. Τάγιόκλημα, ἢ ἀλιφασκιά, οἱ σπαρτιὲς περεχύνανε τὴν καρδιά μὲ τὴ μυρωδιά τους. Φυσοῦσε ἀγέρι σιγαλό· παρέκει, σὲ μιὰ κοιλάδα, κουνιόντανε τὰ στάχια ἀγάλια γά-

λια καὶ κάμανε τὴν κυματιστὴ τους τὴν κουδέντα· ἔσκυβε τὸ ἕνα πρὸς τὸ ἄλλο, σὰ νὰ χαιρετιόντανε. Εἶτανε ὅλο χαρούμενα πρὸς τὰ ζέστανε ὁ ἥλιος μὲ τίς γλυκειὰς του ἀχτίδες. Ὁ οὐρανὸς ἐρωτεμένος γλυκοκοίταζε τὴ γῆ, σὰν πρὸς κοιτάζει τὴν ἀγάπη του ἕνας νιός, ὅταν περάσῃ καὶ τὴ διῆ. Τόσο φῶς, τόση φλόγα σκόρπιζε ἀπὸ κεῖ ἀπάνω στὸν κόρφο τῆς μέσας, πρὸς φαινότανε, ἀλήθεια, σὰ νὰ μὴν ἤξαιρε ὁ ἥλιος πῶς νὰ προφτάσῃ ἀπὸ τὰ τρελὰ φιλιὰ πρὸς γύρεβε νὰ τῆς δώσῃ. Ἡ ἀνοιξη εἶναι ὁ μέγας ἐρωτὰς πρὸς μᾶς ἀνάθει καὶ πρὸς κάθε χρόνο τὸν κόσμον γεννᾷ. Ὅλα τὰ ξανοίγει, ὅλη τὴ φύση, ὅλες τίς ψυχὰς· πρὸς μιὰ πλημμύρα ζωὴ πρὸς κατεβαίνει.

Καθόμουνε ἡσυχος, δίχως φροντίδα, δίχως καμιά συλλογὴ. Γαλήνη γινότανε ἢ ψυχὴ μου. Μ' ὅλη μου τὴ δύναμη τέντωννα τὰ στήθια μου γιὰ νὰ τὰ γεγίσῃ ζωὴ. Χαί-

ρόμουμε καὶ γὰρ τὴν ἀνοιξή, τὴ φύση, τὸν κόσμον. Ἡ ἐφτυχία τί εἶναι; Μία ἐνέργεια, τίποτις ἄλλο. Ἐνεργούσανε δὲλα τριγύρω μου καὶ μέσα μου, τὰ δέντρα γιὰ νὰ λουλουδιάσουνε, ἡ καρδιά μου γιὰ νὰ καταλάβῃ ἀκόμη καλύτερα τὴ γλύκα, τὴν ὀμορφιὰ τῆς ζήσης. Ἄκουγα τὴ φύση καὶ τραγουδοῦσε κοντὰ κοντὰ στάφτιά μου τὸ παντοτινὸ τῆς τὸ τραγούδι, πού κάθε χρόνο τὸ ξαναλέει, τὸ τραγούδι τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγάπης. Ἐβλεπα τὴν ὀμορφὴ θεὰ πού εἶχα μπροστά μου, ἀπὸ πάνω μου τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ φεγγοβολιὰ του, πλαῖι μου κάμπους καὶ πρασινάδα κι ἄξαφνα πῶς κάτω, ἅμα σήκωνα τὰ μάτια, ἀπέραντη θάλασσα μὲ τὰ κύματά της τὰ σμαραγδένια, θάλασσα γελαστή, ἄσπρους ἀφρούς στολισμένη.

Ἄχ! τὴ θάλασσα, γιατί νὰ τὴ διῶ; Γιατί νὰ μὴ μοῦ τὴ σκεπάσουνε οἱ πλατάνοι, οἱ ἰτιές καὶ τᾶλλα τὰ δέντρα πού βγάζει τὸ χῶμα τὸ γαλλικὸ; Μόλις τὴν εἶδα τὴ θάλασσα, καὶ πῆρε ἡ φαντασία μου ἄλλο δρόμο. Θυμήθηκα τὴν πατρίδα! Καὶ στὴν πατρίδα θάλασσα θὰ μὲ πάῃ. Ὅτι τὸ συλλογίστηκα, ὅτι ἔβαλα τέτοια ἰδέα μὲ τὸ νοῦ μου, τοῦ κάκου! Δὲν μπορούσα πιά τίποτις ἄλλο νὰ συλλογιστῶ. Ξέχασα τὴν πρασινάδα, τὰ λουλούδια, τὸν οὐρανὸ, καὶ τὴ φύση πού πρῶτα δὲ χόρταινα νὰ τὴ βλέπω. Κάτι μὲ τραβοῦσε! Μία λιγούρα μοῦ ἔτρωγε τὴν καρδιά καὶ δὲ μοῦ ἄφινε ἡσυχία. Στὴ στιγμή ἔπρεπε νὰ σηκωθῶ, νὰ γυρίσω σπίτι, νὰ μετρήσω τοὺς παράδες μου — νὰ βγῶ στὸ ταξίδι.

— «Ναί! ἔλεγα μέσα μου ὅσο περπατοῦσα καὶ πῆγαινα σπίτι, εἶναι ἀνάγκη πιά! Πρέπει, πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ διῶ τοὺς ὀμογεγεῖς! Τέτοια τὴ λαχτάρω ἔχει ἡ καρδιά μου. Δὲν ξαίρω, μὰ σὰ νὰ μοῦ φαίνεται πῶς γέρασα πάρα πολί. Καιρὸς εἶναι νὰ πάω νὰ ξαναγιώσω, νὰ πέσω μέσα στὸν Ἰλισσό, τὸ νόστιμο τὸ ποτάμι πού δὲ φταίει τὸ κακόμοιρο ἃ δὲν τρέχει, ἀφοῦ δὲν ἔχει μήτε μιὰ σταλιά νερό. Πρέπει νὰ διῶ τοὺς δικούς μου, νὰ διῶ τὴν Πόλη, τὴ Χιό, τὴν Ἀθήνα! Πόσα χρόνια εἶναι τώρα πού ἄφησα τὴν πατρίδα, πόσα χρόνια πού ζῶ ἡσυχος, ἐφτυχισμένος στὴν καινούργια μου, τὴν ἀγαπημένη πατρίδα! Ἐδῶ τίποτις ἄλλο δὲν ἔπαθα παρὰ καλό. Καιρὸς, καιρὸς εἶναι νὰ μαλλώσουμε λιγάκι μὲ τοὺς ὀμογεγεῖς.

Πότες θὰ τοὺς χαρῶ καὶ γὰρ τοὺς βλοπημένους μου Ρωμιούς, τοὺς καλοῦς μου πατριῶτες; Πάντα ἀψηλὰ πετᾶ ὁ νοῦς τους, δλο ἐβγένεια πνέει ἡ ψυχὴ τους· ζοῦνε ἀκόμη μὲ τὸ Σωκράτη καὶ μὲ τὸν Περικλή. Ἀπὸ τὰρχαῖα τὰ χρόνια τίποτα ἴσα μὲ τώρα δὲν ἄλλαξε, γλώσσα, αἷμα, προφορά. Φτάνει νὰ τοὺς ρωτήσης· ἔχουνε πάντα χίλια δυὸ νὰ σοῦ ποῦνε γιὰ νὰ σοῦ τὰποδείξουνε — καὶ νὰ σὲ βρῖσουνε, ἂν πῆς ὄχι.

Τὶς βρῖσιές τους, νὰ τίς ξανακούσω μιὰ ὥρα ἀρχήτερα! Ἐδῶ στὴ Γαλλία ὅπου κάθουμαι, ποτέ, ὄχι! ποτέ κανέναν μου φίλος — ἀλήθεια εἶναι, καὶ πρέπει νὰ τὸ πῶ — μήτε θύμωσε, μήτε τὰ χάλασε μαζί μου, μήτε μοῦ τὸ βάσταξε βαρί, μήτε μιὰ γροθιά μοῦ ἔδωσε στὴ ζωὴ μου. Ἄν καὶ δὲ συμφωνούσανε πάντα οἱ ἰδέες μας, συμφωνούσανε οἱ καρδιές μας. Τὸ φέρσιμό μας πάντα τῆς ἀθρωπιάς. Γίνεται τέτοια μονοτονία; Βαρέθηκα τὴν τύχη μου. Θὰ φιλήσω τὸν πρῶτο πού θὰ μὲ βρῖση. Καθγάδες δίψασε ἡ ψυχὴ μου. Εἶναι καιρὸς πού μοῦ τρώει σὰ λιγούρα τὴν καρδιά μου. Λαχτάρω μ' ἔπιασε νὰ ξαναδιῶ τὴ μάνα μου — τὴν Ἑλλάδα! Ὁ νοῦς μου μεγάλα γυρέβει. Θέλω δόξα καὶ γροθιές!

Πόσους εἶδα, πόσους γνώρισα στὸν κόσμο! Ὅσους φωστῆρες ἔχει ἡ καλὴ μου Γαλλία, μικροὺς καὶ μεγάλους, τοὺς ξαίρω. Πρόφτασα καὶ τὸν περίφημο τὸ γέρο, τὸ Βιχτῶρ Οὐγκῶ. Μοῦ ἔκαμε σωρὸ τεμενάδες καὶ μοῦ εἶπε — «Μεγάλος εἶσαι σύ· τί εἶμαι γὰρ μπροστά σου;» Μόνο τοὺς δικούς μας τοὺς μεγάλους, μόνο τοὺς καλοῦς μας δασκάλους δὲ θὰ τρέξω νὰ διῶ; Καὶ τί νὰ τὴν κάμω τότες τὴ ζωὴ; Κάλλια μιὰ ὥρα νὰ τοὺς πλησιάσω καὶ νὰ πεθάνω, παρὰ νὰ ζῶ χρόνια καὶ νὰ μὴν τοὺς βλέπω! Τὸ φαντάζεσαι τί γλύκα, τί νοστιμάδα πού τὴν ἔχει ἓνας πού σοῦ πετᾶ πρῶτα στὸ πρόσωπο ὅσα λόγια, ὅσες βρῖσιές ξαίρει καὶ δὲν ξαίρει, κ' ἔπειτα πετιέται ὁ ἴδιος στὴν ἀγκαλιά σου, λέοντας· Μπρὲ ἀδερφέ! ἔλα νὰ σὲ φιλήσω!

Γυναίκα μου, νὰ σὲ χαρῶ, νάχης ἔτοιμο τὸ σεντούκι. Ἡ ἂν τὸ θέλεις κ' ἔτσι «πληρωσον τὸ κιῶτιον καὶ κράτει τὰς ἀποσκευὰς ἐτοιμούς.» Θὰ σὲ πάω στὴν Ἑλλάδα! Ἄς ἀφήσουμε γιὰ τρεῖς μῆνες — τὸ πολὶ πολὶ — τὴ γλυκειὰ μας τὴ γωνιά ὅπου

καθούμαστε κουκουλωμένοι ζεστά στὴν ἀγάπη μας μέσα, σὰν τὸ πουλί στὴ φωλιά του. Ἔλα νὰ διῆς τοῦ ἀντρός σου τὴν πατρίδα. Ἔλα νὰ καταλάβῃς πῶς μιλούσανε ὁ Πλάτωνας κι ὁ Σωκράτης. Ἔλα νὰ κούσουνε τὰ βάρβαρα σου τάφτια τὴν προφορά ποῦ ἔδγαζε τοῦ Ὀμηροῦ τὸ στόμα. Τί κάνουνε ἀσοφοὶ τῆς Ἑβρώπης, οἱ ἐπιστήμονες, οἱ ἀρχαιολόγοι, οἱ γλωσσολόγοι, ἔταν κανένα δύσκολο ζήτημα τοὺς σκοτίζει τὸ κεφάλι, ἔταν πολεμοῦνε νὰ καταλάβουνε πῶς ζούσανε οἱ ἀρχαῖοι, μὲ τί τρόπο ντυνότανε, πῶς βάζανε τὴ φορεσιά τους, πῶς πεινούσανε καὶ πῶς τρώγανε. Τί κάνουνε, ἔταν ἀπαντήσουνε ἀξαφνα σὲ κανένα συγγραφέα, πεζογράφο ἢ ποιητὴ, μιὰ φράση ποῦ τοὺς ξεφύγει, μιὰ λέξη ποῦ δὲν τὴν ἐννοοῦνε; Τί κάνουνε, ἔταν ἄλλη βοήθεια δὲν ἔχουνε πιά, γιὰ νὰ φωτιστῇ ὁ νους τους, παρὰ κανέναν κώδικα μισοσβησμένο, καὶ προσπαθοῦνε, ὅλοι τους μαζί, νὰ διορθώσουνε τὰ σακατεμένα χωρία ἑνὸς χερόγραφου; Μήπως κάθονται καὶ σπουδάζουνε, ἀνοίγουνε ἢ σφραγνοῦνε τὰ βιβλία τῆς ἐπιστήμης, σκαλίζουνε τὶς ἐπιγραφὰς καὶ σπάνουνε τὸ κεφάλι τους γιὰ νὰ ξεδιαλίσουνε τὴν ἀλήθεια, μὲ τὰ λίγα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος ποῦ σωθήκανε ἴσια μὲ τώρα: Ὅχι βέβαια! Οἱ

σοφοὶ Ἑβρωπαῖοι, ἂν κανένας ἀρχαῖος ζούσε ἀκόμη καὶ σήμερα, θὰ τρέχανε ἀμέσως σπίτι του, θὰ φιλούσανε τὰ πόδια του γιὰ νὰ τοὺς πῇ τὴν ἐννοια τῆς λέξης ποῦ δὲν ξαίρουνε, τὸ νόημα τοῦ χωρίου ποῦ τοὺς βασανίζει, τὰ μέτρα τοῦ στίχου, τὴν ποιότητα καὶ τὴν ποσότητα κάθε συλλαβῆς. Τώρα πάνε ὅλοι στὴν Ἑλλάδα, κ' εἶναι σὰ νὰ μιλούσανε κανενὸς ἀρχαίου. Ρωτοῦνε κανένα δάσκαλο ἢ κανένα χωρικό, κι ὁ δάσκαλος ἢ ὁ χωρικός ἀμέσως λέει τοῦ σοφοῦ ὅτι θέλει νὰ κούσῃ ὅλες του τὶς ἀπορίες μὲ μιὰ λέξη θὰ τοῦ τις λύσῃ, γιὰτι ξαίρει ὁ καθένας στὴν Ἑβρώπη πῶς ἅμα πατήσῃ στὸ βασίλειο, θὰ βρῇ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀπαράλλαχτη καὶ ζωντανή.

Ἄς πάμε καὶ μεῖς. Ἄβριο φέδγουμε. Ἀκόμη μιὰ παραγγελιά, ψυχὴ μου. Μὴν ξεχάσῃς, σὲ παρακαλῶ, νὰ βάλῃς δυὸ τρεῖς σταφίδες στὸ σεντούκι. Εἶναι τῆς ἀθροπιᾶς νὰ φέρουμε καὶ μεῖς κανένα χάρισμα στοὺς ὁμογενεῖς. Μπορεῖ νὰ σωθήκανε κ' οἱ σταφίδες. Πρόσεχε, φῶς μου, καὶ θυμήσου νὰ πάρῃς καμιά Γραμματικὴ τῆς νεοελληνικῆς. Πρέπει νὰ μάθουμε νὰ μιλοῦμε. Κάτω κάτω στὸ σεντούκι, ρίξε, ζωῖτσα μου, τὴν Grammaire du grec actuel τοῦ Rangabé».

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

...Θὰ τὸ παρατήρησε ὁ καθένας· ἂν ποτὲς διοῦμε, ἢ καταλάβουμε, ἢ μόνο μᾶς ἔρθῃ φόβος πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ μᾶς κατηγορήσῃ, ἢ νὰ πάρῃ κακὴ ἰδέα γιὰ μᾶς — μάλιστα ἔταν τύχη κανεὶς νὰ φανῇ μεγάλος μπροστά μας, νὰ παινεθῇ ὁ ἴδιος ἢ ἄλλοι νὰ τὸν παινέσουνε — κάτι μέσα μᾶς σπρώχνει νὰ δείξουμε καὶ μεῖς τί ἀξίζουμε, κάποτες ἴσως νὰ δείξουμε παραπάνω ἀπὸ κεῖνο ποῦ εἶναι. Φοβήθηκα καὶ γὼ τὸν ποιητὴ. Ἄφ'ότου μᾶς πλακώσανε οἱ σκολαστικοί, τόσες φορές βρῖσανε ὅλο τὸ ἔθνος, τόσες φορές εἶπανε τὴ γλώσσα μας βάρβαρη καὶ πρόστυχη, ποῦ κόντεψε ὁ κόσμος νὰ τοὺς πιστέψῃ. Ἐτρεμα, τὰ λόγια τους νὰ μὴν τὰ κούσῃ, κι ὁ πεθαμμένος. Βγήκα τότες ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ δρόμο ἐκείνονε ὅπου καθόμουνε ἀπάνω σὲ μιὰ πέτρα, τράβηξα ἴσια μὲ τὴν Καμάρα, καὶ μὲ θάρρος μεγάλο, μὲ μάτι γεμάτο φλόγες, φώναξα δυνατὰ, χωρὶς

νὰ προσέξω ποῦ στεκότανε κόσμος τριγύρω κ' ἴσως μπορούσε νὰ μ' ἀκούσῃ.

— «Ὅχι! μὴν τὸ πιστέψῃς πῶς γενήκαμε βάρβαροι· μὴν τὸ πιστέψῃς πῶς ἔχουμε πρόστυχη γλώσσα! Ἡ γλώσσα μας γιὰ πέταμα δὲν εἶναι. Πρόστυχη γλώσσα μπορεῖ νὰ ἔχῃ μόνο μιὰ πρόστυχη ψυχὴ κ' οἱ ψυχὲς μας εἶναι γενναῖες, καὶ τὰ χέρια μας σηκώσανε τουφέκι καὶ διώξανε τοὺς Τούρκους καὶ μᾶς ἔψαλες στὰ νιάτα σου καὶ σύ. Μὴν τοὺς συνορίζεσαι τοὺς δασκάλους ποῦ μᾶς κατατρέχουνε· εἶναι οἱ χειρότεροί μας ἔχτροί, καὶ γυρέδουνε τώρα νὰ μᾶς βγάλουνε τιποτένιους σ' ὅλο τὸν κόσμο μπροστά, γιὰ νὰ φανοῦνε τοῦ λόγου τους κατιτίς. Ἐσὺ ποῦ τὰ ξαίρεις ἀφτά, μὴν τὰ ψηφῆσῃς τὸ προσκύνημά μου. Σέβουμαι τὴ γλώσσα ποῦ μιλῶ, γιὰτι σέβουμαι τὸν ἑαφτό μου. Ἴσως εἶμαι κάτι καὶ γὼ ποῦ σέρνουμαι τώρα στὸ σκοτάδι, καὶ ποῦ μὲ θάρρος προδέλνω ἴσια

μὲ τὸ μνήμα ποὺ σὲ σκεπάζει. Δὲν ντρέπομαι, καὶ μὴ σὲ μέλη. Σοῦ μιλιῶ μιὰ γλώσσα, ποὺ δὲν τὴν ἔχει ὁ καθέννας καὶ ποὺ μπορεῖς καὶ σὺ νὰ μᾶς τὴ ζουλέψης, μιὰ γλώσσα ποὺ εἶναι παιδί καὶ μοναχοκόρη τῆς παλιᾶς τῆς ἑλληνικῆς, τὴν καινούργια μας τὴ γλώσσα, ποὺ πρῶτος ἐγὼ σήμερα τὴ γράφω!»

Μὲ τρομάζανε τὰ λόγια μου καὶ μένα. Ἐφεδγα γλήγορα καὶ κρυβόμουνε πάλι στὶς στενάδες μέσα, μακριά. Ὡστόσο μ' ὄλη μου τὴ θλίψη μοῦ ἐρχότανε κάποτες καὶ νὰ γελάσω. Ἄμα ἤθελα νὰ σφουγγίσω τὰ δάκρυα ποὺ μοῦ καίγανε τὰ μάτια, δὲν ἤξερα τί βαστοῦσα στὸ χέρι δινόμακτρον ἢ μαντίλι. Πῶς ἔπρεπε νὰ τὸ πῶ, τὴν ὥρα τῆς λύπης; Ἄχ! δασκάλοι, δασκάλοι, τί κακὸ εἶναι ποὺ μᾶς κάματε! Πρέπει τοιοπὸ νὰ μᾶς κατατρέχη ἢ γραμματικὴ σας, καὶ στὴ στιγμὴ ὅπου ἢ καρδιά μας πονᾷ! Πόσο τὸν ἔχουμε ἀνάγκη ἓνα Βίχτωρα, ἓνα νικητὴ νὰ μᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ τέτοιο βάσανο — (τὸ βάσανο μάλιστα καταντᾷ κάπου καὶ μπελάς) — καὶ νὰ πῆ τὸ μαντίλι μαντίλι. Ἄς ἀφήσουμε τὸ δινόμακτρον γιὰ τὰ ξερὰ τὰ μάτια καὶ τίς μακριὲς τίς μύτες!

Ὅσο δερνόμουνε καὶ σερνόμουνε καὶ συλλογιόμουνε τέτοια μὲ τὸ νού μου, ἢ νύχτα προχωροῦσε, καὶ στοὺς ἀπέραντους κάμπους τοῦ κόσμου γλιστροῦσε ἢ γίς μας σιγὰ σιγὰ, νὰ κάμῃ τὸν καθημερινὸ τῆς δρόμο γύρω στὸν ἥλιο. Καίγανε πάντοτε τὰ φώσια μὲ τὸ θολὸ τους φέξιμο, κάνανε καὶ φαινότανε ἀκόμη καλῆτερα τὸ σκοτάδι. Κάπου κάπου ἄκουγες μιὰ βοή κι ἀνατρίχιαζες· εἶτανε τὰ κανόνια ποὺ βροντοῦσανε. Ἐλεγεσ πῶς ἀστροπελέκια σειούσανε τὴ γίς καὶ θέλανε νὰ σπάσουνε πέτρα. Εἶτανε γιὰ νὰ προσκυνήσουνε τὸ λείψανο. Σάλεβε, κουνιότανε τὸ πλῆθος, μουρμούριζε σὰ θάλασσα ποὺ βράζει. Μοῦ ἀρέσει νὰ περπατῶ μέσα στὸ λαό,

δίχως νὰ μὲ ξαίρῃ κανέννας καὶ γὼ νὰ συλλογιόμηναι τὰ δικά μου. Ἡ φαντασίω μου παίρνει φωτιά· στράβει ὁ νούς μου, χιλιάδες ἰδέες, σὰ χαλάζι καὶ σὰ βροντὴ, μοῦ δέρνουνε τὸ μυαλό. Στὸ κεφάλι μου μέσα σηκώνουνται φουρτοῦνες.

Δὲν ξαίρω γιατί μῆτε πῶς, μὰ δὲν ἐνωθα πιά κούραση καμιά. Ξέχασα βάσανα καὶ πόνους. Μοῦ φάνηκε πῶς ξανάνιωνα ξαφνικά. Ἀθάνατες ἐλπίδες μοῦ περεχούσανε τὴ ψυχὴ. Ἀξαφνα γύρισα νὰ διῶ, καὶ κεῖ ποὶ κοίταζα, κάτω κάτω, σὰν ἀσημένια γραμμὴ, στὰ μέρη τῆς ἀνατολῆς, ἔβλεπα τὸν ὀρίζοντα νὰσπρίζῃ· φάνηκε σὰ μιὰ χαραμάδα στὸν οὐρανό. Εἶτανε ἡ ἀδγὴ.

Φῶς! Τὸ φῶς! Νὰ καὶ τὸ φῶς ποὺ ζητοῦσα. Ὅχι, ὄνειρο δὲν εἶτανε! Εἶτανε ἀλήθεια ποὺ ΤΟΝ εἶδα καὶ τὸ θυμοῦμαι καλὰ τώρα ποὺ σᾶς τὸ δηγοῦμαι. Κάποιοι ἐρχότανε, κάποιοι φαινότανε κεῖ κάτω. Ὅσο ξάπλωνε ἢ ἀδγὴ τὴν κάτασπρὴ τῆς φορεσιά, τόσο καὶ κείνος προχωροῦσε. Ἐλαμπε στὰ χαράματα μέσα· μαζὶ μὲ τὸν ἥλιο ἀνέβαινε, καὶ τὸ πρόσωπό του ἔπλεγε μέσα στὶς ὀλόχρυσες ἀχτίδες σὰ σὲ μιὰ θάλασσα φῶς. Τὸ ποδάρι του βαριά χτυπᾷ τὴ γίς· τὰ μάτια του καίνε σὰν τᾶστέρια. Νὰ ΤΟΣ ἐκεῖνος ποὺ προσμένω. Ἀπειρος λαὸς τὸν ἀκολουθᾷ καὶ κατόπι του τρέχει, φοβερὸς σὰν τὸ κύμα ποὺ πᾶ νὰ σηκωθῇ. Ἀφτὸς εἶναι ὁ ποιητῆς, ὁ λυτρωτῆς μας. Παλάτια θὰ γκρεμίσῃ καὶ θὰ στήσῃ γλώσσα. Ἐλα, ἔλα καὶ μὴν ἀργῆς. Σ' ἀφτὸ τὸν αἰῶνα ὅπου ζοῦμε, βασιλέβουνε οἱ λαοὶ καὶ ρίχνουνε κάτω τοὺς τυράννους. Μισὴ λεφτεριά δὲν τὴ θέλει ὁ λαὸς μας. Δὲν τοῦ στρέγει νὰ βρίζουνε ἀτιμώρητα τὴν πατρικὴ του γλώσσα. Πρέπει νὰ λεφτερωθῇ κι ἀπὸ τοὺς δασκάλους. Νίκησε τὸ σπαθὶ του· εἶναι ἀνάγκη καὶ ἡ γλώσσα του τώρα νὰ νικήσῃ.

Φ Τ Ω Χ Ο Π Ρ Ο Δ Ρ Ο Μ Ο Σ

Πότες, πότες, θὰ μᾶς ἔρθῃς, πότες θὰ σὲ διοῦνε τὰ μάτια μας καὶ θὰ σὲ χαροῦνε οἱ καρδιές μας, Χριστέ μου καὶ σωτήρα, νέε δημιουργέ, νέε πλάστη τῆς γλώσσας μας τῆς νέας; Τὸ χορτάρι μοναχὸ του θὰ φυτρώσῃ ὅπου πατήσῃς. Ἡ γίς θὰ σὲ χαιρετήσῃ· θὰ σκύψουνε τᾶστέρια νὰ σὲ προσ-

κυνήσουνε κι ἀφτά. Στὸ δρόμο ποὺ θὰ πηγαίνῃς, ἢ φύση θὰ στολίζεται καὶ θὰ ξαπλώνῃ ὅλες τίς ὁμορφιές τῆς. Τὰ πουλιά θὰ ζουλέφουνε τὴ φωνή σου. Θὰ κυριέψῃς τίς καρδιές καὶ θὰ τίς κάμῃς νὰ σ' ἀγαποῦνε καὶ νὰ γλυκοτρέμουνε κάθε φορὰ ποὺ θᾶκούνε τὸνομά σου, γιατί γτὴν ποιήσῃ σου

θὰ βροῦνε ὅσα μέσα τους ἔχουνε καὶ δὲν ξέ-
ρουνε νὰ τὰ ποῦνε. Ἐνα λόγο θάχης γιὰ
κάθε ψυχὴ, μιὰ παρηγοριὰ γιὰ κάθε δάκρι,
μιὰν ἀλήθεια γιὰ κάθε νοῦ. Ὅτι ποθεῖ ὁ
καθένας, ὅτι συλλογιέται, ὅτι νιώθει, θὰ
τάπαντήσῃ στὴ γραφὴ σου. Ὀλωνῶνε τὰ
φρονήματα θὰ τὰ κάμῃς δικὰ σου· ὅλα τὰ
καρδιοχτύπια θὰ τάντηχῆς. Σὰν καθρέ-
φτης μας θὰ σταθῆς καὶ σὲ σένα θὰ γυρέβῃ
τὸ ἔθνος νὰ διῆ τὴ μορφὴ του, γιὰτὶ μ' ἔ-
να πού θὰ πῆς, ὁ καθένας θὰ καταλάβῃ
πρῶτη φορά τὸν ἑαυτὸ του. Τὰ φαινόμενα
τῆς φύσης, τῶν ἀθρώπωνε τὰ πάθη καὶ τὰ
πάθια θὰ μᾶς ξανοίξῃς. Θὰ μᾶς δώσης ὕ-
ψος καὶ θάρρος καὶ παντοῦ θὰ σκορπίσης
τοὺς θησαυρούς σου.

Ἐσὺ θὰ γίνῃς ἄλλος Ὀρφές. Θὰ μαλα-
κώσης τις πέτρες· θὰ σέρνῃς κατόπι σου τὰ
θεριά. Μὲ τοὺς ἀψηλούς σου λογισμούς, μὲ
τις τολμητερές σου ἐλπίδες, μὲ τὴν καινούρ-
για σου τὴ φράση, ὅπου περάσης, θὰ νικῆ-
σης. Θὰ πλουτίσης τὴ γλώσσα καὶ θὰ σὲ
πλουτίσῃ. Θὰ περπατᾶς καὶ θὰ ψέλνῃς τὴν
ξαναγέννηση τῆς πατρίδας, τὴ λεφτεριά καὶ
τὸ νεογέννητό μας τὸν κόσμον. Ἐθνος τότες
μόνο θὰ φανοῦμε· θάχουμε καὶ μεῖς τὸν
ποιητὴ μας. Γιὰ τοῦτο κι ἀπὸ τώρα σὲ χαι-
ρετῶ μὲ νοῦ ταπεινό, μὲ καρδιὰ μέλι γεμά-
τη, γιὰτὶ μὲ γλυκαίνει ὁ ἐρχομός σου πιώ-
τερο ἀπὸ μέλι κι ἀπὸ ρόδα.

Δὲ θὰ σὲ προφτάσω· θὰ μὲ σκεπάζῃ τὸ

χῶμα ὅταν ἐσὺ θὰ τὸ πατᾶς. Μὴ μὲ κατα-
φρονῆς πού δὲ σ' ἀξίζω. Τὰ λόγια μου μπο-
ρεῖς νὰ τὰκούσης, δίχως νὰ ξεπέσης, γιὰτὶ
ὁ καθένας δὲν μπορεῖ νὰ σοῦ μιλήσῃ σὰν
πού σοῦ μιλῶ. Θὰ μάθῃς καὶ σὺ τὸνομά μου.
Ἀγάπησα τὴν πατρίδα μου καὶ τὴ γλώσσα
μου. Ξαίρω τί κάνω, καὶ ποιὸς εἶναι ὁ σκο-
πός μου τὸ ξαίρω. Δὲ μὲ μέλει γιὰ τὴ δό-
ξα· ἡ μόνη μου ἀγάπη εἶναι ἡ ἀλήθεια. Κι
ἄδριο νὰ σκοτωθῶ κ' ἡ μνήμη μου μαζί
μου νὰ χαθῇ, δὲ μὲ πειράζει· φτάνει ὁ κό-
πος μου νὰ μείνῃ, ἡ ἰδέα μου νὰ ζήσῃ. Καὶ
θὰ ζήσῃ! Μοναχὴ τῆς ἡ πατρίδα θὰ πάρῃ
τὸ δρόμον πού τῆς εἶπαμε νὰ πάρῃ, γιὰτὶ
ἀφτὸς εἶναι ὁ δρόμος ὁ σωστός, ὁ ἴσιος, ὁ
μόνος ὁ δρόμος.

Νὰ μὲ λυπηθῆς πού δὲν μπόρεσα νὰ τῆς
δείξω σὰν καὶ σένα τὸ μεγάλο τὸ δρόμον.
Νὰ εἶσαι καλὸς καὶ γενναῖος. Μὴ φανῆς μὲ
τὸ παραπάνω σκληρὸς γιὰ τις κακορίζικες
μου ἀφτὲς τις δοκιμές, γιὰ τὴν προσπάθεια
καὶ τὸν κόπον μου, γιὰτὶ, νὰ σοῦ πῶ, ὅτι
δὲ μοῦ ἔδωσε ἡ φύση, δὲν τὸ φταίει ἡ καρ-
διά μου. Εἶχα προαίρεση καλὴ, ἂν καὶ δὲν
πέτυχα σὰν πού θὰ πετύχῃς. Σ' ἀγάπησα
πρὶν ἀκόμη σὲ γνωρίσω· κι ἀφτὸ κάτι θὰ
πῆ. Γιὰ σένα δουλέβουμε ὅλοι· γιὰ σένα μ'
ἐφκολία χαρίζω τὴ ζωὴ μου. Κάπου κάπου
λοιπὸ νὰ μὲ θυμᾶσαι δίχως κάκητα καμιά,
νὰ θυμᾶσαι καὶ νὰ συχωρνᾶς τὸν καημένο
σου τὸν πρόδρομον—τὸ Φτωχοπρόδρομό σου.

Μ Α Θ Η Μ Α

Μὲ τοὺς σουλτάνους δὲν εἶναι φρόνιμο νὰ
μαλλώνῃ κανεῖς, ἄς εἶναι καὶ πεθαμμένοι.
Τέτοιοι καθγάδες ἔχουνε κάτι συνέπειες δυ-
σάρεστες. Συλλογίστηκα πῶς θὰ εἶτανε κα-
λὸ νὰ φύγω γλήγορα ἀπὸ τὴν Πόλη. Ἐπει-
τα, νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἀφτοὶ οἱ καθγά-
δες δὲ φελοῦνε καὶ πολί. Σᾶς εἶπα πῶς ἔ-
σπρωξά τὸ Σουλτάνο Ἰσια μὲ κάτω στὸ για-
λό· καλά! Μὰ μποροῦσα νὰ τὸν πιάσω;
Ὅχι βέβαια, ἀφοῦ εἶτανε σκιά. Καὶ ποιά εἶ-
ναι ἡ δύναμη τοῦ Τούρκου; Ἰσια Ἰσια πού
εἶναι σκιά. Γι' ἀφτὸ κ' ἡ Ἐβρώπη δὲν τὸν
πιάνει.

Γιὰ νὰ μὴ μὲ πιάσῃ καὶ κείνος στὰ ξημε-
ριώματα, ἀποφάσισα νὰ φύγω πρῶτ' πρῶτ'. Εἶ-
χε βαπόρι τὴν ἴδια μέρα. Μπαρκαρίστηκα
καὶ τράβηξα γιὰ τὴ Χιό.

Ἡ θάλασσα καλὴ· εἶχαμε καὶ καλὴ συν-
τροφιά. Στὸ ταξίδι κάνει κανεῖς γλήγορα
φίλους· τέλειωσε τὸ ταξίδι, τέλειωσε κ' ἡ
φιλία. Ἀπάντησα ἕναν ταξιδιώτη στὸ κα-
τάστρωμα κι ἀρχίσαμε τις κουβέντες. Μοῦ
εἶπε πῶς εἶτανε δάσκαλος, δὲ θυμοῦμαι πού·
εἶχα ὅμως ξεχάσει ὅλους διόλου νὰ τοῦ πῶ
τί γύρεβα κι' ἀπὸ ποῦ ἐρχόμουνε, καὶ δὲ μὲ
ρώτησε ὁ ἴδιος. Μιλούσαμε γιὰ τὸ ἕνα καὶ
γιὰ τ' ἄλλο, γιὰ τὸ λαμπρὸ τὸν καιρὸ, γιὰ
τὰ κύματα πού εἶναι μαβιά καὶ γιὰ τὰ σύν-
νεφα πού εἶναι ἄσπρα, κι ὥστόσο κάπου
κάπου μαβρίζουνε. Ἐκεῖ πού μιλούσαμε,
δὲν ξαίρω πιά τώρα καλὰ καλὰ τί ἔλεγα,
μὰ θυμοῦμαι πῶς πῆγαινα νὰρχίσω μιὰ
φράση μὲ τὴ λέξη· «Νόμισα...» — Μ' ἀντι-
σκόδει ἀμέσως ὁ δάσκαλος — τὸ συνηθίζου-

νε κάποτες μαζί μου — καὶ μοῦ λέει· «Ἐνόμισα.» — Ἄθῶα κι ἀπλὰ τοῦ κάνω γώ· — «Καὶ γιατί τάχα ἐνόμισα;» — «Διότι, μοῦ ἀπαντᾷ, ἡ ἀρχαία εἶναι εὐγενεστέρα καὶ διὰ τοῦ ε καθίσταται εὐγενικώτερος ὁ τύπος.»

Δὲν ξαίρω ἂν εἶδες ποτέσ σου στοὺς κάμπους μαραμένα λουλουδάκια νὰ γέρνουνε τὸ κεφαλάκι τους λυπημένα καταγίς; Στάσου νὰ πέση στὴ στεφάνη τους μέσα μιὰ σταλαματιὰ νερό, καὶ τὰ βλέπεις ἀμέσως χαρούμενα καὶ γελαστά. Ἔτσι τόπαθα καὶ γώ· γιὰ τὸ διψασμένο, γιὰ τὸ κατάξερό μου τὸ μυαλό, δροσιὰ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου. Μοῦ φάνηκε πὼς με μιὰς φωτιζότανε ὁ νοῦς μου, πὼς τέλος τῶν τελῶνε τὸ πότιζε ἡ ἀλήθεια. Τώρα καταλάβαινα ἄξαφνα τί θὰ πῆ ὀρθὴ κρίση. Ζούσα σὲ σκοτάδι, καὶ νὰ ποὺ θωρούσα τὸν ἥλιο πρώτη φορά. Τόσο μεγάλος, τόσο φρόνιμος μοῦ ἦρθε ὁ λόγος τοῦ δασκάλου, ποὺ κατέβηκα ἀμέσως νὰ κλειδωθῶ στὸ καμαράκι μου κάτω, γιὰ νὰ μπορέσω πιὸ ἤσυχα νὰ μετρήσω, σὰν τὸ φιλόργερο, πόσους θησαυροὺς εἶχα μαζώξει στὸ κεφάλι μου μέσα σὲ διάστημα μιᾶς στιγμῆς, σὲ μιὰ μόνη λέξη, σ' ἓνα ε.

Θαρροῦσα πρῶτα πὼς ὅλη ἡ ἐδγένεια τοῦ ἀθρώπου εἶναι μέσα στὴν ψυχὴ του· νόμιζα — ὄχι ἐνόμιζα — πὼς ἓνα πράμα, ὅ τι ὄνομα κι ἂν τοῦ δώσης, δὲν ἀλλάζει τὴν οὐσία του. Ἔλεγα· «Νὰ μεθῆσω με κρασί ἢ με οἶνον, τὸ ἴδιο μεθῶ. Κι ἂν πῶ μεθύω, μοῦ φαίνεται πὼς πολὶ δὲν πρόκοψα.» Ὁ ποιητής, ποὺ θὰ κάμη στίχους, πρῶτα θὰ κοιτάξῃ νὰ διῆ ἂν εἶναι τόντις ποιητής· τότες βάζει ποίηση καὶ στὴ γλώσσα ποὺ θὰ γράψῃ. Ἄν τοῦ ἔρχονται ποὺ καὶ ποὺ δυὸ ἰδέες, ἂν ἔχει κεφάλι, καρδιὰ καὶ λίγη τέχνη, ἀνάγκη καμιά δὲν εἶναι νὰ κάνῃ τὸν Κινέζο· θέλω νὰ πῶ, δὲ θὰ πιστέψῃ στὴ ζωὴ του πὼς ἓνα ψόφιο πράμα — σὰν τὸ ψηφί — ἔχει μέσα του καμιά ἐδγένεια ξεχωριστή, καμιάν ἀξία δική του· τὸ ψηφί, γιὰ νὰ ζωντανέψῃ, πρέπει τὸ πνέμα νὰ φυσήξῃ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ ἔνοια κ' ἐδγένεια. Γιὰ νὰ φανῆ κανεὶς μεγάλος, δὲ θὰ προσέξῃ μόνο στοὺς τύπους· θάχῃ τὸ νοῦ του καὶ στὸ νόημα ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ λόγια του. Ὁ Ὅμηρος, ποὺ μιλοῦσε χυδαῖα στὴν ἐποχὴ του, στάθηκε βέβαια μεγαλύτερος ποιητής ἀπὸ τοὺς σημερινούς μας τοὺς δασκάλους ποὺ

γράφουνε τὴν καθαρέβουσα. Ἔτσι θαρροῦσα· μὰ βλέπω τώρα πὼς τὸ σύστημά μου εἶναι κακορίζικο· τὸ παραιτῶ καὶ πιάνω ἄλλο.

Ναί, δασκαλάκι μου, κατάλαβα καὶ μὴ σὲ μέλη! Ὅλο σὰν καὶ σένα θὰ λέω. Μὲ τὸ σύστημα τὸ δικό σου, ὅλα πιὸ σωστά μοῦ ἔρχονται σήμερα. Ποῦ νὰ τὸ συλλογιστῶ πρὶ μοῦ τὸ πῆς, πὼς ἓνα μικρούτσικο ε ἔχει τόση ἀξία; Τοῦτο τὸ ε δὲ φαίνεται, κι ὅμως ἀπὸ ζῶο ποὺ εἶμουνε, ἀθρώπο με κάνει. Μὲ ξεβγενίζει. Δὲν τὸ παρατηροῦσα πρῶτα κ' ἔλεγα μέσα μου· — «Οἱ παλιοί μας οἱ προγόνοι βάζανε κεῖ ἓνα ε· ἐμεῖς δὲν τὸ βάζουμε. Ἄς λέω λοιπὸ νόμισα, ἀφοῦ δὲν πάλιωσα ἀκόμη». Ἐσοῦ τώρα μοῦ ἔδειξες τὴν τύπλα ποὺ εἶχα. Τὸ ε τοῦτο, ποὺ τὸ περνούσα γιὰ τίποτα, βγαίνει πριγκηπάτο. Μὲ πλουτίζει· μοῦ δίνει ἐδγένεια, τιμὴ, δόξα, μπορεῖ νὰ μοῦ φέρῃ καὶ παράδες. Ποιὸς ξαίρει; Καμιά ὥρα, ὅταν τὸ μάθουνε πὼς λέω «ἐνόμισα» κι ὄχι «νόμισα», ἀφτὸ τὸ ε θὰ με κάμη νὰ διοριστῶ καθηγητῆς στὸ Παρίσι, ἀργότερα νὰ γίνω τῆς Ἀκαδημίας, ἄξαφνα καὶ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας. Σήμερα ἔνωσα πρώτη φορά τί θὰ πῆ «αὔξησις»· ἀφξάνει, μεγαλώνει τὸν ἀθρώπο. Οἱ γλωσσολόγοι σπάνουνε τὸ κεφάλι τους, γιὰ νὰ καταλάβουνε τί νόημα εἶχε ἀφτὸ τὸ ε καὶ γιατί τὸ καθίζανε οἱ Ἕλληνες στὸν παρατατικὸ καὶ στὸν ἀόριστο, γιατί μόνο στὴν ὀριστική, καὶ γιατί στὴν ἀρχή, ἄξαφνα στὸν Ὅμηρο, δὲν τὸ βάζανε κάποτες διόλου. Ἐγὼ τώρα ξαίρω καλύτερα καὶ βλέπω τὴ σημασία τοῦ ε. Οἱ Ἕλληνες εἶτανε ξυπνοὶ ἀθρώποι· συνηθίσανε τὸ ε οἱ μαργιόλοι, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ δείξουν ἐδγένεια μεγαλύτερη. Ἡ ἐδγένεια, τί θαρρεῖτε πὼς εἶναι; Εἶναι πάντοτες ἐκεῖ ποὺ πρέπει νὰ βάζῃς ἐκεῖνο ποὺ δὲν πρέπει. Καὶ διές! Ὅχι μόνο στὸ «ἐνόμισα» χώσανε τὸ ε, τὸ βάλανε καὶ στὸ «ἐμέ», χωρὶς λόγο κανένα, γιατί καὶ τὸ «μέ» εἶτανε ἀρχαῖο κ' ἔμοιαζε πὼς ἔφτανε κ' ἔτσι. Οἱ Ἕλληνες ὡστόσο, μοναχοὶ τους μέσα στοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς ἐβρωπαϊκῆς φυλῆς, φτειάσαν ἓνα «ἐμέ». Τοῦ κάκου βασανίζονται οἱ καημένοι οἱ γλωσσολόγοι, γιὰ νὰ βροῦνε τὴν αἰτία ἀφτουνοῦ τοῦ ε. Ποιὸς δὲ βλέπει τώρα τὴν αἰτία; Οἱ ἀρχαῖοι κοιτάζανε πὼς νὰ δείξουνε στοὺς ξένους τὴν ἐδγένεια τῆς